Enhetliga rimliga villkor för täktverksamhet

Uppdaterad 2024-05-07

SBMI

Inledning

De flesta som bedriver täktverksamhet önskar en snabb och effektiv hantering av tillstånds- och tillsynsfrågor. Myndigheterna å sin sida har en stor arbetsbörda och ska göra kvalificerade prövningar som omfattar många olika motstående intressen. Genom en bättre kvalitet på miljökonsekvensbeskrivning och ansökningshandlingar (se täkthandboken) tillsammans med tydliga yrkanden, kan företagen förhoppningsvis bidra till en smidigare handläggning av tillstånds- och tillsynsärenden. Detta dokument syftar till att bidra med underlag för jämförbara bedömningar och villkor inom de områden som kan bedömas relativt lika oavsett förhållandena på den enskilda platsen.

Utöver detta behöver myndigheten hantera andra komplexa frågor där mycket större hänsyn måste tas till förhållandena på platsen och därmed inte kan standardiseras, till exempel frågor kring gränsdragningar. Större enhetlighet där det är möjligt kan också bidra till att det finns mer tid till enskilda bedömningar för de frågeställningar där detta är relevant, vilket förhoppningsvis kan leda till ökad rättssäkerhet när det gäller vilka avvägningar som ska göras i samband med tillståndsprövning, utformning av förslag till villkor och kontrollprogram, samt information om hur processen vid eventuella överklaganden går till.

Det är viktigt att kunna föra en dialog med både tillstånds- och tillsynsmyndigheter om vilka delar av en verksamhet som innebär miljöpåverkan och hur stor en sådan påverkan är. Det är bra att vara påläst och att kunna motivera sina ställningstaganden. Möjligheten att få gehör för synpunkterna ökar om man kan förklara sig och redogöra för hur verksamheten verkligen bedrivs för att undvika orimliga villkor och andra inskränkningar.

Det är också viktigt att man som verksamhetsutövare kan ta en diskussion med myndigheterna om hur tillståndsansökan med yrkanden, förslag till villkor och åtaganden bäst utformas för att underlätta prövningsprocessen och därmed bidra till en kortare handläggningstid. Om ansökningshandlingarna utformas tydligt kan detta underlätta för myndigheterna att göra de avvägningar som behövs, till exempel mellan miljönytta och kostnader enligt de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken (2 kap 7 § miljöbalken) och att exempelvis göra beräkningar på vad orimliga villkor kan kosta. Detta dokument syftar till att ge företagen ett underlag för detta.

Dokumentet innehåller flera delar som kan användas tillsammans eller var för sig:

- Förslag till utformning av yrkanden och villkor
- Exempel på åtaganden utöver villkor
- Information om kontrollprogram

Innehåll

1. Utformning av yrkanden och villkor 4
1.1 Utformning av villkor generellt 4
1.2 Villkor med begränsningsvärden 4
2. Förslag till yrkanden 5
2.1 Täktverksamheten 5
2.2 Vattenverksamheten 6
2.3 Återvinningsverksamheten 7
2.4 Entreprenadberg 8
2.5 Övriga yrkanden 9
3. Förslag till villkor 12
3.1 Allmänna villkoret 12
3.2 Buller 13
3.3 Vibrationer 16
3.4 Luftstötvåg 18
3.5 Villkor om information om sprängning 20
3.6 Arbetstider 21
3.7 Damning 22
3.8 Utsläpp till ytvatten 22
3.9 Skydd av grundvatten 24
3.10 Hantering av petroleumprodukter och andra kemiska produkter 25
3.11 Rennäring 27
3.12 Skydd mot olycksfall 27
3.13 Efterbehandling 28
3.14 Kontrollprogram 29
3.15 Delegationsvillkor 30
4. Förslag till åtaganden 30
5. Uppföljning och kontroll 31
5.1 Egenkontroll 32
5.2 Kontrollprogram 32

1. Utformning av yrkanden och villkor

1.1 Utformning av villkor generellt

Om man tittar på tillstånd till täkter ur perspektivet att villkoren ska vara tydliga och rättssäkra kan man konstatera att det förekommer en rad olika villkor som på olika sätt påverkar driften av en täkt. En del villkor är tydliga och lätta att följa och andra mer övergripande så att det kan vara svårt för verksamhetsutövaren att veta när man verkligen har uppfyllt villkoret. Olika miljöprövningsdelegationer och mark- och miljödomstolar formulerar också villkoren på olika sätt.

Som en allmän utgångspunkt för all villkorsskrivning gäller att verksamhetsutövaren ska ha rättsliga och faktiska förutsättningar att klara av de krav som villkoret innebär. Ett villkor måste därför vara så preciserat att det kan konstateras om en överträdelse har skett och om den kan läggas till grund för sanktioner (jfr NJA 2006 s. 188, NJA 2010 s. 516 och MÖDs dom 2021-07-27 i mål nr M 1436-20).

För att underlätta för myndigheterna att avgränsa prövningen till det man verkligen söker tillstånd för och yrkar på är det viktigt att vara tydlig. Man bör noga ha tänkt igenom vad man vill att tillståndet ska omfatta och hur man kan bedriva sin verksamhet med minsta intrång och påverkan, det vill säga vilka villkor som bör gälla och vilka åtaganden man kan göra. Det kan vara lämpligt att diskutera med prövningsmyndigheten om vad som är viktigt för den enskilda täkten och föreslå villkor för sådant som är relevant.

1.2 Villkor med begränsningsvärden

Av villkoren med begränsningsvärden ska det tydligt framgå när överträdelse inträffar och vilket rättsligt ansvar verksamhetsutövaren har. Villkoren ska ange hur uppföljning och kontroll ska ske. I vissa fall kan det dock vara mer praktiskt och befogat att närmare ange detaljerna i ett kontrollprogram. Vidare har mark- och miljööverdomstolen uttalat att begränsningsvärden i vissa fall kan behöva formuleras så att de ger verksamhetsutövaren ett visst handlingsutrymme innan de blir straffsanktionerade. Utformning av villkor med begränsningsvärden har ersatt de tidigare gräns- och riktvärdena.

Miljöbalken innehåller inga bestämmelser om hur ett begränsningsvärde ska utformas. Vid utformning av villkorsförslag bör därför hållas i åtanke att de nivåer som anges alltid måste klaras, om inte det aktuella villkoret i sig anger vilket utrymme som finns för avvikelser eller om det utformas som ett medelvärde över tid. För att undvika att ett överskridande av en nivå som anges i ett villkor omedelbart ska innebära en överträdelse av villkoret (och eventuell straffsanktion), kan villkoret alltså antingen utformas som ett medelvärde (till exempel månads- eller årsmedelvärde) eller definiera vilka avvikelser som är acceptabla (till exempel överträdas x antal gånger eller i x procent av fallen).

I första hand är begränsningsvärden aktuella för buller, vibrationer och luftstötvåg. De kan även bli aktuellt för vattenkvalitet, till exempel vid utsläpp till en särskilt känslig recipient. Lämpliga parametrar kan vara oljeindex,

suspenderat material, totalkväve och klorid. I sådana fall ska begränsningsvärdet tas fram utifrån recipientens vattenkvalitet och förutsättningar. Bedömning ska göras i det enskilda fallet och bör motsvara vad som krävs för att inte äventyra uppnåendet av miljökvalitetsnormen eller försämra statusen för eventuella vattenförekomster. SBMI har därför inte föreslagit några generella begränsningsvärden när det gäller vattenkvalitet.

I de fall SBMI föreslagit nivåer är det sådana som ska kunna gälla i de allra flesta fall men både lägre och högre nivåer kan vara aktuella i undantagsfall. Nedan redovisade nivåer har utformats som förslag till villkor att ha med i ansökan. Det är viktigt att kunna motivera de föreslagna nivåerna så att det framgår att störningarna blir begränsade. Med bra motiveringar kan det också bli lättare för prövningsmyndigheten att ta ställning. De föreslagna nivåerna utgår från tolkningen att den nivå som anges i ett villkor med begränsningsvärde alltid ska hållas om inte acceptabel avvikelse kan anges.

2. Förslag till yrkanden

2.1 Täktverksamheten

Täkttillstånden brukar vanligtvis gälla för en viss tid, ett visst område och en viss totalvolym samt även en viss årsproduktion. Annan miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken med motsvarande miljöpåverkan har sällan tidsbegränsade tillstånd utan omfattningen brukar anges i årsproduktion eller liknande. Även om täkttillstånd har meddelats för ett visst område och en viss årsproduktion utan tidsbegränsning så håller prövningsmyndigheterna fast vid att tidsbegränsa täkttillstånden. Det kan därför vara svårt att få igenom ett icke tidsbegränsat tillstånd. SBMI bedömer att en tillståndsperiod på minst 20–30 år behövs för att kunna planera verksamheten på ett bra sätt och för att göra investeringar för att förbättra och effektivisera verksamheten.

2.1.1 Förslag

Alternativ 1

Bolaget yrkar att tillstånd medges enligt 9 kap. miljöbalken till täkt av berg/naturgrus/morän med:

- totalt uttag av [x] ton berg/naturgrus/morän, inom det brytningsområde och till det brytningsdjup vilket framgår av exploateringsplan i ritning YYY i bilaga ZZ, dock får pumpgrop anläggas ner till nivån [+x] (RH 2000),
- ett maximalt årligt uttag av [x] ton berg/naturgrus/morän, och
- att tillståndet ska gälla i [x] år efter att tillståndet vunnit laga kraft.

Alternativ 2

Bolaget yrkar på att tillstånd medges till täkt av berg/naturgrus/morän inom det område som anges på bifogad karta och ritning MM, med ett maximalt uttag av [x] ton per år. Brytning får ske ner till nivån [+x] (RH 2000), dock får pumpgrop anläggas ner till nivån [x].

2.1.2 Motivering

Det är viktigt att som verksamhetsutövare kunna motivera att tillstånd ska meddelas med långa tillståndstider eller utan tidsbegränsning. Nedan ges några motiv att lyfta fram. En täkts miljöpåverkan beror främst på vilket område som verksamheten bedrivs inom med avseende på naturmiljö, kulturmiljö, landskapsbild och närhet till bostäder samt den årliga produktionen som påverkar bullernivåer, vibrationer och dammspridning med mera.

Mark- och miljööverdomstolen har vid tillstånd till grundvattenuttag för bevattning resonerat att vid tidsbegränsning av tillstånd ska tiden vara så lång att inte gjorda investeringar riskeras ur ekonomisk synvinkel, jfr. MÖDs dom 2013-05-06 i mål nr M 5298-12. Enligt mark- och miljööverdomstolen måste tillståndet gälla så länge att det inte hindrar verksamhetsutövaren från en långsiktig planering av verksamheten och får inte medföra att verksamheten onödigtvis betungas med alltför tätt återkommande tids- och kostnadskrävande utredningar och tillståndsprocesser.

Mark- och miljööverdomstolen konstaterade i ett täktmål att en avvägning ska göras mellan bolagets intresse av en så lång tillståndstid som möjligt och det allmänna intresset av att en ny prövning av verksamheten görs med jämna mellanrum för att anpassa tillståndet till de för tiden aktuella miljökraven, se MÖDs dom 2024-04-22 i mål nr M 14844-22. I målet ansågs 20 år vara en rimlig tillståndstid. I ett annat mål meddelat samma dag i mål nr M 14829–22 ansåg Mark- och miljööverdomstolen att en avvägning skulle göras mellan bolagets intresse av en tillståndstid som möjliggör det beslutade totala uttaget och det allmänna intresset av att en ny prövning av verksamheten görs med jämna mellanrum för att anpassa tillståndet. Med hänsyn till det beslutade totala uttaget, som inte överklagats, ansågs en tillståndstid på 25 år som mer lämplig i det aktuella fallet.

Lång framförhållning ökar möjligheten att investera i bättre teknik som oftast är positiv ur miljösynpunkt och ger bättre möjlighet att hushålla med materialet, det vill säga använda det till rätt ändamål och inte bara ta ut så mycket volym som möjligt. Det är mer rättvisande för boende att ange den tid som täkten verkligen beräknas pågå. Närboende reagerar ofta negativt vid omprövningar då de fått uppfattningen att täkten skulle avslutas när tillståndet gick ut. Återkommande omprövningar kräver mycket tid och medför höga kostnader för både myndigheter och verksamhetsutövare vilka skulle kunna användas bättre.

Det är viktigt att framhålla att den störning som en verksamhet orsakar främst hänger samman med vilket område man bryter inom och hur stor årsproduktionen är. Det betyder att miljönyttan av att meddela korta tillståndsperioder är liten eftersom en tidsbegränsning inte styr hur stor årsproduktionen blir eller vilket område verksamheten bedrivs inom. Däremot innebär en tidsbegränsning eller korta tillståndsperioder stora kostnader och mindre investeringar i ny teknik. Sammantaget innebär detta att med en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken är tillstånd utan tidsbegränsning det mest lämpliga.

2.2 Vattenverksamheten

I de fall verksamhetsutövaren antingen bryter under grundvattenytan och/eller behöver leda bort grundvatten för att bedriva verksamheten i torrhet utgör det vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken. Vattenverksamhet är generellt tillståndspliktigt men det finns ett undantag från kravet på tillstånd om det är uppenbart att vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena varken skadar allmänna eller enskilda intressen (11 kap.

12 § miljöbalken). Om verksamhetsutövaren inte söker tillstånd för vattenverksamhet måste verksamhetsutövaren visa att verksamheten varken skadar allmänna eller enskilda intressen. Det innebär att verksamhetsutövaren i ansökan utifrån mätningar och data bör föra ett hydrologiskt resonemang kring den ansökta täktens påverkan. Tillstånd till täkter som omfattas av vattenverksamhet söks hos mark- och miljödomstolen.

2.2.1 Förslag

Vidare yrkas att mark- och miljödomstolen meddelar tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken till vattenverksamhet i form av att inom verksamhetsområdet:

- bortleda allt inläckande grundvatten,
- avsänka grundvattennivån till nivån [+x] (RH 2000) inom brytområdet samt
- utföra och bibehålla erforderliga anläggningar för vattenverksamheten.

2.2.2 Motivering

I yrkandet finns tre olika delar. Välj de delar som krävs för den vattenverksamhet som ni ska bedriva. I första punkten regleras bortledningen av inläckande grundvatten. Den andra punkten avser de fall där det krävs en avsänkning av grundvattennivån under brytningstiden för att arbeten sker under grundvattenytan. Vidare krävs det tillstånd till att utföra och bibehålla erforderliga anläggningar för vattenverksamheten såsom till exempel pumpar, dammar, brunnar och ledningar med mera. Tänk på att särskilja syftet med olika dammar så att anläggningar som krävs för bedrivande av vattenverksamheten särskiljs från reguljära sedimentationsdammar som krävs för själva täktverksamheten, det vill säga 9 kap. miljöbalken.

2.3 Återvinningsverksamheten

Många täkter har även en återvinningsverksamhet inom täktområdet som omfattar återvinning av icke farligt avfall av olika slag. Vilken sorts avfall som tas in på anläggningen varierar beroende på behovet på marknaden. Även lokaliseringen kan påverka lämpligheten av att hantera vissa typer av avfall/massor. Eftersom vilken sorts avfall/massor som tas in på anläggningen kan variera mellan anläggningarna ges nedan några olika förslag till yrkanden.

2.3.1 Förslag

Alternativ 1
Bolaget yrkar tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till att bedriva återvinningsverksamhet, innefattande en rätt att föra in, lagra och genom mekanisk bearbetning återvinna x ton icke farligt avfall per år.

Alternativ 2
Bolaget yrkar tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till årlig införsel, lagring och återvinning av:

- maximalt [x] ton jord- och schaktmassor och

- maximalt [x] ton asfalt och betong.

Alternativ 3

Bolaget yrkar tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till att föra in och använda icke farligt avfall för anläggningsändamål, dock maximalt [x] ton.

2.3.2 Motivering

Villkorsförslagen specificerar inte de olika formerna av hantering av avfall. Vad som utgör hantering av avfall definieras i 15 kap. 5 § miljöbalken såsom att samla in, transportera, sortera, återvinna, bortskaffa eller ta annan fysisk befattning med avfall, eller vidta åtgärder som inte innebär fysisk befattning med avfall men som syftar till att avfall samlas in, transporteras, sorteras, återvinns, bortskaffas eller byter ägare eller innehavare. Genom att hänvisa till hantering av avfall inkluderas även de delar som lagstiftningen definierar som hantering.

Alternativ 1 har en mer generell utformning av återvinning av icke farligt avfall. Vad det icke farliga avfallet omfattar kan antingen definieras i villkor eller i ansökan. Vid mer omfattande återvinningsverksamhet kan det vara lämpligt att aktuella avfallskoder samlas i en bilaga till exempelvis teknisk beskrivning och hänvisa till denna i villkorsförslag. För mer omfattande återvinningsverksamheter bör ett villkorsförslag också omfatta att tillsynsmyndigheten får godkänna att likartade avfallsslag tas emot anmälan/information från verksamhetsutövaren. En mer generell utformning ger större möjlighet till anpassning under tillståndstiden men kan å andra sidan ställa högre krav på miljökonsekvensbeskrivningen än alternativ 2 som specificerar vad som ska återvinnas. Alternativ 2 tar upp några av de vanligt förekommande massorna/avfallet som tas in i täkter. Alternativ 3 avser intag av massor för till exempel byggande av bullervallar eller efterbehandling om ytan ska återställas för något ändamål.

2.4 Entreprenadberg

Tidigare har myndigheterna bedömt entreprenadberg som avfall. Enligt Mark- och miljödomstolen i Nacka är entreprenadberg inte avfall om användningen i det specifika fallet uppfyller kraven i 15 kap. 1 §, 2 st. miljöbalken för att klassas som biprodukt istället för avfall (se Mark- och miljödomstolen i Nackas dom 2023-09-26 i mål nr M 2712–23). I målet ansågs det vara säkerställt att entreprenadberget kommer att fortsätta användas och att det kunde användas direkt utan någon annan bearbetning än den bearbetning som är normal i industriell praxis. Entreprenadberget ansågs också uppfylla kravet på att ha producerats som en integrerad del av en produktionsprocess (jfr EU-domstolen, Porr Bau, C-238/21). När det gällde kravet att användningen inte får strida mot lag eller annan författning och inte leda till allmänt negativa konsekvenser för miljön eller människors hälsa konstaterade Mark- och miljödomstolen att bolaget åtagit sig att säkerställa att det mottagna materialet motsvarar bolagets förväntningar genom en gedigen och väl beprövad mottagningsmetod.

2.4.1 Förslag

Bolaget yrkar vidare tillstånd enligt 9 kap. miljöbalken till att föra in, lagra, krossa och genom mekanisk bearbetning återvinna maximalt [x] ton entreprenadberg.

2.4.2 Motivering

Eftersom entreprenadberg kan klassas som biprodukt har hanteringen av entreprenadberg separerats från övriga yrkanden om återvinningen av avfall. Eftersom entreprenadberg inte ska ses som avfall om det uppfyller kraven på att klassas som en biprodukt bör man inte hänvisa till definitionen av hantering av avfall utan exemplifiera hur entreprenadberget ska hanteras.

2.5 Övriga yrkanden

Igångsättningstid

För miljöfarliga verksamheter ska det bestämmas en igångsättningstid, det vill säga den tid när verksamheten ska ha satts i gång. Tidsfristen gäller starten av själva täktverksamheten, inte byggnadsarbeten och liknande förberedelser för kommande verksamhet. För miljöfarliga verksamheter finns det inte angivet en maximal tid i lagstiftningen men det är vanligen mellan 2–5 år för täktverksamheter.

Arbetstid

Medan det för vattenverksamheter ska bestämmas en arbetstid, dvs. den tid som arbete för vattenverksamheten ska vara utförda inom (22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken. Denna tid får överstiga tio år endast om arbetena utgör ett led i en verksamhet som tillgodoser ett väsentligt samhällsintresse och av särskilda skäl inte kan slutföras inom tio år.

Oförutsedd skada

Om en vattenverksamhet eller en vattenanläggning, som har utförts i enlighet med ett tillstånd medför skador som inte förutsågs när tillståndet meddelades, kan den som drabbats av en skada ställa anspråk på ersättning enligt 31 kap. miljöbalken. Krav på grund av oförutsedda skador ska för att få tas upp till prövning framställas till Mark- och miljödomstolen inom fem år eller den längre tid, högst tjugo år, som domstolen har bestämts i samband med tillståndet. Tiden räknas från utgången av arbetstiden.

Verkställighetsförordnande

Huvudregeln är att ett tillstånd får tas i anspråk när det har vunnit laga kraft. Undantagsvis får domstolen besluta att ett tillstånd får tas i anspråk innan det vunnit laga kraft (22 kap. 28 § första stycket miljöbalken). Det krävs skäl för att få verkställighetsförordnande, vilket kräver att man motiverar sin begäran. Det krävs att verksamhetsutövarens intresse måste med viss marginal väga tyngre än de intressen som talar för att tillståndet får tas i anspråk först när det har vunnit laga kraft. Särskild hänsyn ska tas till de skador som kan uppstå om tillståndet omedelbart ska tas i anspråk och de möjligheter som finns till att läka skadorna, se NJA 2012 s. 623.

Villkor och godkännande av miljökonsekvensbeskrivning

Vidare brukar man yrka att prövningsmyndigheten beslutar om villkor som föreslås i ansökan och godkänner den till ansökan bifogade miljökonsekvensbeskrivningen. Som en del av miljöbedömningen ska prövningsmyndigheten ta ställning till om miljökonsekvensbeskrivningen är tillräcklig, varför man även yrkar att den godkänns. Godkännande av miljökonsekvensbeskrivning krävs endast när verksamheten bedömts medföra

en betydande miljöpåverkan. Täkter av berg, naturgrus eller andra jordarter, torv och matjord undantagna, som omfattar mer än 25 hektar eller har en produktion som överstiger 25 000 ton per kalender och som inte är husbehovstäkter, ska antas alltid medföra en betydande miljöpåverkan. För övriga verksamheter behöver en så kallad specifik miljöbedömning göras för att bedöma om verksamheten medför en betydande miljöpåverkan. Verksamheter som endast har krav på en liten miljökonsekvensbeskrivning omfattas inte av kravet på godkännande.

Prövningsavgift

För täktansökningar som även inkluderar tillstånd till vattenverksamhet ska en prövningsavgift betalas enligt förordning (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken. Avgiften ska betalas som en engångsavgift som består av en grundavgift och en tilläggsavgift. Grundavgiften ska bestämmas med hänsyn till kostnaden för att genomföra de åtgärder och uppföra de anläggningar som behövs för den vattenverksamhet som ansökan avser. Tilläggsavgift tillkommer om kostnaden för åtgärderna inte överstiger 50 mkr och grundar sig på den mängd grundvatten som ska bortledas och är 10 öre per kubikmeter beräknat efter den totala mängd vatten som ansökan avser eller den årliga mängd vatten som ansökan avser, om ansökan avser en viss mängd årligen.

Upphävande av befintligt tillstånd

För det fall att det finns ett befintligt tillstånd kan sökanden yrka att det upphävs i samband med att nytt tillstånd tas i anspråk. Det är verksamhetsutövare som bestämmer om det nya tillståndet tas i anspråk och kan även yrka eller medge ett yrkande om att det gamla tillståndet upphävs eller ersätts med ett nytt, jfr MÖDs dom 2014-06-27 i mål nr M 7429-13 och MÖD 2014:44.

Säkerhet

Enligt 9 kap. 6 e § miljöbalken får tillstånd till täkt ges endast om det för uppfyllandet av de villkor som ska gälla för tillståndet ställs säkerhet enligt 16 kap. 3 § miljöbalken. Säkerheten ska täcka kostnaderna för det avhjälpande av en miljöskada och de andra återställningsåtgärder som verksamheten kan föranleda. Säkerheten ska vara betryggande och omfatta utöver täktens brytningsområde även andra delar av verksamhetsområdet som nyttjas för täktverksamheten (jfr MÖDs dom 2012-04-03 i mål nr M 6204-11). I miljöbalken finns ingen närmare reglering om hur säkerheter ska beräknas. Enligt förarbetena ska de förväntade avhjälpandekostnaderna fungera som en utgångspunkt vid bedömningen av om säkerheten är tillräcklig. Säkerheten ska även tillåta att så mycket kapital som möjligt är kvar hos verksamhetsutövaren medan man till en rimlig kostnad för verksamhetsutövaren minimerar risken för att samhället får bära kostnaden för avhjälpande (prop. 2006/07:95 s. 110).

Miljösamverkan Sverige har tagit fram en rapport ”Efterbehandling av täkter – en förtäkt vägledning” 2006 där det framgår att valet av efterbehandling bör göras utifrån rådande omständigheter eftersom ingen del av landet är den andra lik och alla prövningar utgår från den specifika platsens förutsättningar. I rapporten presenteras ett förslag på en grundmodell för beräkning av storleken på säkerheten. Modellen baseras på ett kvadratmeterpris. Verksamhetsområdet har ett lägre pris eftersom det som regel enbart ska täcka kostnaderna för avjämning av ytor medan kostnaderna för brytområdet är högre eftersom det även ska täcka sluttning och så vidare.

Mark- och miljööverdomstolen har bedömt att beräkningsmodellen inte ger en rättvisande bild när efterbehandling ska ske genom bildande av en täktsjö, se MÖDs dom 2021-06-03 i mål nr M 10574-19. Eftersom inläckande grundvatten ska pumpas bort kommer en täktsjö att bildas även utan aktiva åtgärder och oavsett när verksamheten avbröts. Däremot beaktade MÖD att kostnaderna för avhjälpande och efterbehandling kan bli högre än annars om verksamheten måste upphöra i förtid, bland annat på grund av att externa massor kan behöva hanteras om verksamheten avbryts i förtid. Även kostnader för fortsatt drift av pumpanläggningen kan behöva beaktas vid bestämmande av säkerhet.

2.5.1 Förslag

Slutligen yrkar bolaget att mark- och miljödomstolen/miljöprövningsdelegationen:

- bestämmer igångsättningstiden för den miljöfarliga verksamheten till [x] år från att domen vunnit laga kraft,
- bestämmer arbetstiden för vattenverksamheten till [x] år från att domen vunnit laga kraft,
- bestämmer den tid inom vilken anspråk på ersättning med anledning av oförutsedda skador av vattenverksamhet ska framställas till [x] år räknat från utgången av den av domstolen bestämda arbetstiden,
- meddelar verkställighetsförordnande,
- fastställer de villkor som föreslås enligt nedan,
- godkänner den i ansökan ingående miljökonsekvensbeskrivningen,
- beslutar att prövningsavgiften ska fastställas till [x] kronor,
- beslutar att det befintliga tillståndet upphävs då det nya tillståndet tas i anspråk och
- fastställer den ekonomiska säkerheten för fullgörandet av efterbehandling till [x] kronor.

2.5.2 Motivering

Igångsättningstid

Eftersom det krävs ett behov av material för att få tillstånd är det viktigt att igångsättningstiden inte blir för lång så att det inte står i strid med argumentationen om behovet. Dock ska man vid val av igångsättningstid ha i åtanke att om man inte satt i gång verksamheten inom den tid som anges förfaller tillståndet. En normal igångsättningstid är 2–5 år.

Arbetstid

Med hänsyn till att det kanske inte blir aktuellt att genomföra de arbeten som krävs för vattenverksamheten direkt om verksamheten inte omedelbart kräver grundvattenbortledningen finns det när det gäller arbetstiden skäl att välja en betydligt längre tid än för igångsättningstiden. Det är vanligt att 10 år anges för täktverksamheter.

Oförutsedd skada

Tiden för oförutsedd skada kan variera från 5–20 år från arbetstidens slut. Valet av tidsperiod bör baseras på när effekterna av en grundvattensänkning kan bedömas visa sig och eventuellt leda till skador.

Verkställighetsförordnande

För det fall att man önskar att få ett verkställighetsförordnande är det viktigt att kunna motivera varför prövningsmyndigheten ska meddela ett sådant. Ett sådant skäl kan vara att ett upphörande av verksamheten i en befintlig täkt kan få konsekvenser för regionens försörjning av krossat bergmaterial och alternativet är långväga transporter som medför onödiga kostnader. Det kan också finnas ett akut behov av material för något större projekt, se MÖDs dom 2016-05-02 i mål nr M 2557-16. Särskild hänsyn ska tas till de skador på miljön som kan uppstå om tillståndet omedelbart tas i anspråk. Ett skäl som talar emot ett verkställighetsförordnande är om verksamhetens tillåtlighet bestrids av den kommunala miljönämnden och ett stort antal närboende med befogade invändningar, se MÖD 2003:52.

Villkor och godkännande av miljökonsekvensbeskrivning

Villkoren är standardvillkor för fastställande av villkor och godkännande av miljökonsekvensbeskrivning. Godkännande av miljökonsekvensbeskrivning är endast nödvändig i samband med ansökningar som har betydande miljöpåverkan.

Prövningsavgift

Ansökan ska innehålla uppgifter om kostnad för att genomföra åtgärderna för vattenverksamheten och mängden vatten som planerat att bortledas för att mark- och miljödomstolen ska kunna bedöma avgiftens storlek.

Upphävande av befintligt tillstånd

Föreslaget villkor har kopplats till ianspråktagande av det nya tillståndet för att sökanden på så sätt inte riskerar att befintligt tillstånd upphävs. På så sätt har sökanden möjlighet att välja att inte ta det nya tillståndet i anspråk.

Ekonomisk säkerhet

Beräkningen av säkerheten som bifogas ansökan bör redogöra för hur bolaget har kommit fram till bedömningen av säkerhetens storlek med utgångspunkt från den tilltänkta efterbehandlingen för att prövningsmyndigheten ska kunna ta ställning om den föreslagna säkerheten är tillräcklig.

3. Förslag till villkor

3.1 Allmänna villkoret

Ett tillstånd gäller mot alla i de frågor som reglerats i tillståndet. Det allmänna villkoret omfattar sådant som beskrivits i ansökningshandlingarna och som åtagits under handläggningen hos prövningsmyndigheten. För att något ska anses omfattas av tillståndet och det allmänna villkoret måste det vara tillräckligt konkret beskrivet, se MÖD 2002:34. Det allmänna villkorets omfattning prövades i ett mål som gällde anmälan av krossning och skutknackning av reststen, se MÖDs dom 2022-05-15 i mål nr M 8488-21. Det fanns ett villkor i tillståndet som reglerade arbetstiden och buller men det som angetts i ansökningshandlingarna om tid för krossning per år

kunde enligt Mark- och miljööverdomstolen inte anses utgöra ett sådant konkret åtagande som innebar att detta ansågs vara reglerat i tillståndet genom det allmänna villkoret.

Det är viktigt att vara tydlig med vad man åtar sig att göra eftersom de blir en del av det allmänna villkoret. Åtaganden som faller under allmänna villkoret är dock mer flexibla än villkor eftersom en anmälan om ändring kan göras och det finns därmed en möjlighet till större flexibilitet.

3.1.1 Förslag

Om inte annat följer av övriga villkor ska verksamheten bedrivas i huvudsak i enlighet med vad bolaget har angett i ansökningshandlingarna och i övrigt åtagit sig i målet.

3.1.2 Motivering

Förslaget är ett standardvillkor som omfattar såväl den miljöfarliga verksamheten som vattenverksamheten.

3.2 Buller

Naturvårdsverkets Vägledning om industri- och annat verksamhetsbuller, rapport 6538, används generellt som utgångspunkt i tillståndsprövningar för täktverksamheter. Riktvärdena i vägledningen anges enligt praxis som begränsningsvärden. Ekvivalentnivåerna i Naturvårdsverkets vägledning bör enligt SBMI vara utgångspunkten vid formulering av villkorsförslag.

Kumulativa effekter från buller är en fråga som aktualiserats under den senaste tiden. Om det finns flera verksamheter i området som kan påverkas samma platser i omgivningen ska enligt praxis villkor i tillståndet säkerställa att boende inte riskerar att utsättas för högre bullernivåer än vad som kan godtas från hälso- och miljösynpunkt, och vad som följer av begränsningsvärden i redan givna tillstånd. Det finns en möjlighet i 16 kap. 8 § miljöbalken att ha gemensamma villkor med andra verksamhetsutövare men om det inte är aktuellt är utgångspunkten att varje tillståndshavare ska ha egna begränsningsvärden att förhålla sig till. För att kunna ta ställning till vilka begränsningsvärden som kan föreskrivas är det viktigt att i samband med framtagande av bullerutredning beakta övriga verksamheter som kan påverka bullersituationen. Vid framtagande av villkor för ens verksamhet bör åtminstone hänsyn tas till andra lagakraftvunna tillstånd som finns inom samma påverkansområde som den tilltänka täkten, jfr MÖDs dom 2016-09-21 i mål nr M 10647-15 och Mark- och miljödomstolens i Växjö dom 2023-08- 28 i mål nr M 5063-21.

Riktvärdena är i stort sett accepterade av verksamhetsutövarna och i viss mån även av närboende. I vägledningen skiljer sig tidsperioden för natt kl. 22-06, från tidigare vägledning. I äldre tillstånd kan därför tidsperioden för natt vara 22–07. Den tidigare tidsintervallen framförs fortfarande av länsstyrelsen i vissa prövningar men det vinner inte framgång om vägledningens nivåer kan innehållas. Vidare anges att maximala ljudnivåer (LFmax > 55 dB(A)) inte bör förekomma nattetid annat än vid enstaka tillfällen. Mark- och miljööverdomstolen har i dom 2015-11-11 i mål nr M 3742–15 uttalat att riktvärdena i Naturvårdsverkets vägledning är avsedda som utgångspunkt och vägledning för den bedömning som ska göras i varje enskilt fall.

Även om riktvärdena är avsedda som utgångspunkt och vägledning för den bedömning som ska göras i varje enskilt fall, kan det i enstaka fall finnas skäl att tillämpa andra nivåer, såväl högre som lägre, liksom andra tider. Till exempel kan striktare bullervillkor behövas för verksamheter i närheten av friluftsområden där det finns dokumentation över områdets betydelse som ett ”tyst” område, dvs. i första hand områden som har pekats ut som tysta områden i översiktsplanen. Det kan också bli aktuellt vid kumulativt buller.

Vad gäller transporter till och från täkten anges i vägledningen att i fråga om trafik till och från verksamhetsområdet på angränsande vägar och järnvägar bör som huvudprincip riktvärden för trafik vara vägledande. Utifrån en sammanvägd bild av bullersituationen kan dock enligt Naturvårdsverket andra bedömningar behöva göras i särskilda fall. Det kan exempelvis vara fallet, menar Naturvårdsverket, vid tillfartsvägar till täkter, där transporterna till och från dessa står för en betydande del av bullerstörningarna.

3.2.1 Förslag

Alternativ 1

Buller från verksamheten inklusive transporter inom verksamhetsområdet ska begränsas och får inte ge upphov till högre ekvivalent ljudnivå utomhus vid bostäder än nedanstående värden.

Måndag-fredag kl. 06-18	50 dB(A)
Lördag, söndag och helgdag kl. 06-18	45 dB(A)
Kvällstid kl. 18-22	45 dB(A)
Nattetid kl. 22-06	40 dB(A)

Arbetsmoment som typiskt sett kan ge upphov till momentana ljudnivåer över 55 dB(A) får inte utföras nattetid kl. 22-06.

Kontroll av buller ska ske så snart det har skett förändringar i verksamheten som kan medföra ökade bullernivåer, samt i samband med befogade klagomål efter tillsynsmyndighetens bestämmande. Uppföljning av ljudnivå ska framgå av kontrollprogram där mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska anges. Kontroll ska ske antingen genom immissionsmätningar eller genom närfältsmätningar och beräkningar vid berörda bostäder. Ekvivalentvärden ska beräknas för de tider då verksamheten faktiskt pågår.

Alternativ 2

Samma nivåer föreslås som ovan med följande tillägg (som läggs innan stycket om kontroll).

Under etableringsskedet - högst ett år från det att verksamheten satts i gång – får ovanstående begränsningsvärden höjas med 5 dB(A).

3.2.2 Motivering

Avseende formulering av alternativ 1

Villkoret är i enlighet med rådande praxis för buller. De föreslagna nivåerna för buller i alternativ 1 motsvarar riktvärdena i Naturvårdsverkets vägledning.

En utformning av villkoret som skulle ge verksamhetsutövaren ett visst handlingsutrymme innan straffsanktion inträder, till exempel genom specificering av överträdandets maxgräns eller av hur många gånger angiven nivå får överskridas, har inte ansetts lämpligt när det gäller buller.

Kontrollen ska anpassas efter verksamheten. Utgångspunkten är att kontrollen ska ske när det skett förändringar i verksamheten som kan medföra ökade bullernivåer eller efter tillsynsmyndigheten bedömt att klagomålen är befogade. Täkten kan vara lokaliserad på ett sådant avstånd från bostäder att buller inte bedöms bli ett problem baserat på utförda bullerutredningar.

Avseende formulering av alternativ 2

SBMI anser att något högre begränsningsvärdenivåer kan tillåtas under etableringsskedet, vilket även har accepterats i ett antal domar. I dom 2014-02-03 i mål nr M 4449–13 medgav Mark- och miljödomstolen i Växjö att bullernivåerna under etableringsskedet av täkten fick vara 5 dB(A) högre första året. Domstolen har här gett utrymme för intrimning av verksamheten och ger möjlighet att under en begränsad tid ha högre ekvivalenta ljudnivåer.

Liknande villkorsformulering ”Vid bostadsbebyggelse väster om väg El O (Vargbacken) får nyssnämnda ekvivalenta ljudnivåer överskridas med högst 5 dB(A) till och med utgången av år 2015” har medgetts i fråga om ett tillstånd till utökad verksamhet vid en gruva (Mark- och miljödomstolens i Umeå deldom 2013-11-29 i mål nr M 3412–10).

Buller från transporter

Utgångspunkten vid prövningen bör vara att trafikbullernivåerna inte ska vara högre än vad som motsvarar en god miljö. En god miljö har ansetts motsvara de riktvärden för ny- och ombyggnationer som framgår av infrastrukturpropositionen (prop.1996/97:53). Dessa anges till 55 dB(A) som ekvivalentnivå utomhus vid fasad, se MÖD 2007:16, MÖD 2008:27 och MÖD 2022-10-05 i mål M 14030–21.

För befintliga miljöer, det vill säga bostäder uppförda innan 1997, som exponeras för vägtrafikbuller anges att i en första etapp bör åtgärdsprogram syftande till att klara 65 dB(A) som ekvivalentnivå utomhus genomföras (se prop. 1996/97:53 s. 43 f). Endast i särskilda fall kan det finnas anledning att överväga bullerdämpande åtgärder vid lägre bullernivåer, se MÖD 2000:32 och MÖDs dom 2022-02-10 i mål M 13482-20.

Transporter längs med in- och utfartsvägen kan anses som följdverksamhet som är nödvändig för den ansökta verksamheten, se NJA 2004 s. 421. Även om transporter längs en viss sträcka uppfyller kriterier för följdverksamhet, kan en marginell ökning av trafikbullernivåerna ändå tala för att det inte framstår som rimligt enligt 2 kap. 7 § miljöbalken att ålägga verksamhetsutövaren ett villkor med krav på att innehålla 55 dB(A) ekvivalent ljudnivå vid bostads fasad, se MÖDs dom 2023-05-11 i mål M 3267-22.

SBMI anser generellt att för transporter på allmän väg ska riktvärdena för trafik vara vägledande och att all trafik på en väg bör bedömas på samma sätt oavsett vilken verksamhet som genererar dem. Även om transporter till och från en täktverksamhet kan stå för en betydande del av framför allt de tunga transporterna på en vägsträckning förekommer det alltid även annan trafik.

Kontrollprogram

Frågan om hur kontroll ska ske är lämpligt att ta upp i ett separat kontrollprogram. Ett kontrollprogram är enkelt att revidera om det skulle visa sig att mätmetoder, mätpunkter eller mätfrekvens med mera behöver ändras. Att ändra villkor är mer komplicerat och kräver att vissa förutsättningar är uppfyllda. I kontrollprogrammet kan man ta upp om kontroll ska ske genom mätning eller beräkning och vad som i så fall är mest relevant för den enskilda verksamheten (se även kapitel 6 om kontrollprogram). Genom att i villkoret ange att kontrollprogram ska gälla blir det tydligt att en kontroll/uppföljning ska ske samtidigt som det är relativt enkelt att anpassa själva kontrollen till de behov som finns och till förändrade mätmetoder.

3.3 Vibrationer

Vid utformning av villkor när det gäller vibrationer handlar det oftast om vilka nivåer som tar hänsyn till människors upplevelse. Villkoren skiljer sig även mellan blockstenstäkter och ballasttäkter, såsom nedan, på grund av annan sprängningsteknik. Genom ett antal domar finns idag praxis skapad hur hänsyn ska tas till människors upplevelse av vibrationsnivåer.

Upplevelsen av vibrationer är i hög grad subjektiv. I flera utredningar framkommer att det inte finns någon koppling mellan tillåtna vibrationsnivåer och klagomål. För att komma fram till vad som är acceptabla vibrationsnivåer måste förutom tekniska faktorer även vägas in vad som är miljömässigt motiverat och samhällsekonomiskt rimligt. Eftersom tillståndsprövning handlar om störningar och påverkan för närboende är utgångspunkten att skälig hänsyn tas till upplevt obehag främst bestående av skrämseleffekter/överraskning. SBMI anser att samma nivåer bör tillämpas överallt eftersom människor bör vara lika känsliga för vibrationer oavsett i vilket län de bor i.

De nivåer som föreslås nedan handlar enbart om att begränsa störningar för människor och innebär för ett normalt bostadshus ingen risk för teknisk skada. I de fall särskilt känsliga byggnader berörs måste sprängningarna ske så att byggnaderna inte skadas oavsett vilka nivåer som ska beaktas när det gäller människors upplevelser.

3.3.1 Förslag

Alternativ 1 (lämpligt för täkter där spräning sker ofta)

Markvibrationer till följd av sprängning mätt enligt för närvarande gällande Svensk standard SS 460 48 66, ska uppgå till högst 4 mm/s vid minst 80 procent av sprängningarna per kalenderår och får inte överstiga 6 mm/s i kringliggande bostäder.

Vibrationer ska mätas som toppvärde i sockel på bottenvåning. Mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska i övrigt framgå av kontrollprogram.

Alternativ 2 (lämpligt för täkter där spräning sker sällan)
Markvibrationer till följd av sprängning ska uppgå till högst 4 mm/s i vertikalled utryckt som toppvärde i sockel på bottenvåning i närmaste bostäder.

Kontroll ska ske vid de y första sprängningarna. Vibrationsvärde ska därefter kontrolleras så snart det skett en förändring i verksamheten som kan medföra att värdena riskerar att överskridas. Villkoret är uppfyllt om begränsningsvärdet klaras minst [x] av [x] mättillfällen.

Kontroll ska ske genom mätning enligt principerna i för närvarande SS 460 48 66. Mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska i övrigt framgå av kontrollprogram.

Alternativ 3
Markvibrationer till följd av sprängning ska uppgå till högst 4 mm/s i vertikalled utryckt som toppvärde i sockel på bottenvåning i närmaste bostäder.

Om begräsningsvärdet 4 mm/s överskrids är villkoret ändå uppfyllt om åtgärd vidtas och förnyade mätningar vid nästkommande tre sprängningar visar att begränsningsvärdet innehålls. Vibrationer får dock inte överskrida 6 mm/s vid bostäder.

Kontroll ska ske vid de tre första sprängningarna. Vibrationsvärde ska därefter kontrolleras så snart det skett en förändring i verksamheten som kan medföra att värdena riskerar att överskridas (dock minst vid en sprängning per kalenderår).

Kontroll ska ske genom mätning enligt principerna i för närvarande SS 460 48 66. Mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska i övrigt framgå av kontrollprogram.

3.3.2 Motivering

Frågan om nivåer för vibrationer har varit uppe för prövning i flera fall och i Mark- och miljööverdomstolen dom 2014-08-28 i mål nr M 9233–13 och dom 2023-06-27 i mål nr M 3917–22 anges nivåer och mätmetoder enligt följande1:

- Markvibrationer – definierade som högsta svängningshastighet i vertikalled – orsakade av sprängning, får inte överstiga 4 mm/s vid bostadshus vid mer än 10 procent av mättillfällena per år och då högst 6 mm/s.

---

[1] För ett annat exempel, se även Mark- och miljödomstolens i Växjö dom 2015-12-21 i mål nr M 2904–15 (Runtorp).

Mätningarna ska utföras enligt gällande Svenska Standard SS 460 48 66.

Föreslagna värden är så kallade komfortvärden för att begränsa störningar för närboende. Dessa nivåer innebär en rimlig avvägning mellan störningar och kostnader då alltför låga vibrationsvillkor oftast inte ger den miljönytta som man avser. Lägre nivåer än de som föreslås här (4 mm/s respektive 6 mm/s) kan medföra både ökad störning för närboende och ökade kostnader för verksamhetsutövaren genom att man spränger fler men mindre sprängsalvor. För att minska vibrationerna kan man använda mindre borrhålsdiameter. Det kräver dock att fler borrhål borras och därmed längre tid för bergborren, vilket kan bidra till ökad bullerstörning för närboende och ökad kostnad för losshållningen. Ett annat alternativ är att man spränger med ökat antal intervaller eller ökad intervalltid vilket innebär att sprängningen varar längre med ett längre störningsmoment. En vibration som pågår längre upplevs också som kraftigare av människor även om toppvärdet inte ökar.

Lägre tillåtna vibrationsnivåer än de ovan föreslagna kan alltså snarare öka den upplevda störningen/olägenheten genom fler sprängningar och/eller sprängningar som pågår under längre tid. De ger högre kostnad för verksamhetsutövaren samtidigt som riskerna i arbetsmiljön kan öka. Det kan därför inte anses skäligt enligt reglerna i 2 kap. 7 § miljöbalken med lägre vibrationsnivåer.

Frågan om vid hur många mättillfällen man inte får överstiga 4 mm/s har varierat i domar. Det är vanligt med 10 procent av mättillfällena såsom anges i domarna ovan. I ett antal domar på senare tid så har 20 procent av sprängtillfällena accepterats, vilket är en rimlig utgångpunkt enligt SBMI bedömning och i enlighet med SBMI alternativ 1, se Mark- och miljödomstolens i Vänersborgs domar 2019-05-29 i mål nr M 4887–17, dom 2020-11-13 i mål nr M 7050–19 och dom 2021-06-14 i mål nr M 11773–19. Det finns faktorer som till exempel geologi som påverkar vibrationer.

3.4 Luftstötvåg

Även villkoren för luftstötsvågor skiljer sig mellan blockstenstäkter och ballasttäkter, såsom nedan, på grund av annan sprängningsteknik. Även när det gäller luftstötvågor är det flera aspekter som påverkar vilka nivåer som kan vara rimliga. Ett stort problem är att luftstötvågor delvis är väderberoende och det kan därför vara svårt att utföra sprängning på ett sätt som garanterat klarar vissa låga nivåer.

3.4.1 Förslag

Alternativ 1 (lämpligt för täkter där sprängning sker ofta)
Luftstötvågor till följd av sprängningar får uppgå till högst 120 Pa (uttryckt som frifältsvärde) vid 90 procent av sprängningarna och får inte överstiga 150 Pa vid bostäder.

Mätning ska ske i enlighet med Svensk standard för närvarande SS 02 52 10. Mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska i övrigt framgå av kontrollprogram.

Alternativ 2 (lämpligt för täkter där sprängning sker sällan)
Luftstötvågor till följd av sprängning ska uppgå till högst 120 Pa (uttryckt som frifältsvärde) vid bostäder.

Om begränsningsvärdet 120 Pa överskrids är villkoret ändå uppfyllt om åtgärd vidtas och förnyade mätningar vid nästkommande tre sprängningar visar att begränsningsvärdet innehålls. Luftstötvåg får dock inte överskrida 150 Pa vid bostäder.

Mätning ska ske i enlighet med Svensk standard för närvarande SS 02 52 10. Mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder ska i övrigt framgå av kontrollprogram.

3.4.2 Motivering

Nivåerna för luftstötvågor ska inte överstiga nivåer för skada. I MÖDs dom 2014-08-28 i mål nr M 9233-13 ges villkoret för luftstötvågor, i enlighet med sökandens förslag, följande formulering:

”Luftstötvåg till följd av sprängning - uttryckt som frifältsvärde - får vid bostadshus inte överstiga 100 Pa vid mer än 10 procent av mättillfällena per år och då högst 150 Pa. Mätningarna ska utföras enligt gällande Svensk Standard SS 02 52 10.”

Samma nivåer har meddelats i Mark- och miljööverdomstolens dom 2023-06-26 i mål nr M 3917–22. De av sökandena föreslagna nivåerna utgick från ett så kallat komfortvärde. De föreslagna värdena är så kallade komfortvärden för att begränsa störningar för närboende. De föreslagna nivåerna är lägre än skadenivåer och tar hänsyn till skrämseleffekter och oro för påverkan på byggnader. Erfarenheter från SBMIs medlemsföretag tyder på att luftstötvågen som får fönster att ”knastra” ger en mer märkbar upplevelse än markvibrationer. Luftstötvågor kan medföra att fönster, dörrar och porslin med mera skallrar. Utan mätning och registrering av sprängsalvan kan människor inte skilja på om det är luftstötvågor eller markvibrationer som uppfattas.

I den aktuella domen användes samma övre nivå (150 Pa)2 som SBMI föreslår i alternativ 1, men en lägre nedre nivå (100 Pa). Den nedre nivån bör dock i normalfallet sättas till 120 Pa. De föreslagna nivåerna är, som nämnts ovan, lägre än skadenivåer och tar hänsyn till skrämseleffekter och oro för påverkan på byggnader. Den föreslagna nedre nivån (120 Pa) har godtagits i praxis som gränsvärde, se MÖDs dom 2024-03-22 i mål nr M 8006-22.

I täkter där sprängning sker mer sällan föreslås att man använder sig av villkorsförslaget alternativ 2 och anpassar detta (med avseende på antal mättillfällen och så vidare.) efter förutsättningarna för den aktuella täkten.

Det kan också framhållas att det aldrig finns några ekonomiska incitament att spränga med stor luftstötvåg, tvärt om. Luftstötvåg innebär att sprängämne puffar uppåt i luften i stället för att göra det som är avsett: att spräcka

---

[2] I senare deldom i samma mål, 2013-11-29, föreskrevs dock 200 Pa som övre nivå.

berget. Ju större luftstötvåg desto sämre effektivitet.

Luftstötvåg mäts som reflektionstryck (det tryck som uppkommer när en våg träffar en yta vinkelrätt mot utbredningsriktningen) som sedan räknas om till frifältsvärde. Reflektionstrycket är generellt högre och motsvarar ungefär dubbla frifältstrycket.

3.5 Villkor om information om sprängning

I täkttillstånd finns ofta villkor om att närboende ska förvarnas innan sprängning.

3.5.1 Förslag

Alternativ 1

Muntlig eller skriftlig information om planerad sprängning ska ges till boende som så önskar inom ett avstånd på minst [x] meter till gränsen för täktens verksamhetsområde. Informationen ska ges senast [x] dagar före sprängning. I informationen ska anges bland annat beräknad tid för sprängning. All sprängning ska föregås av tydligt hörbar varningssignal.

Alternativ 2

Information om planerad sprängning ska ges till boende, inom ett avstånd av [x] meter till gränsen för täktens [brytningsområde/verksamhetsområde], som så önskar. Information ska lämnas senast dagen före planerad sprängning.

3.5.2 Motivering

Förutsättningarna skiljer sig åt ganska mycket mellan olika täkter. Störningar från sprängning beror av flera faktorer så som geologi, topografi och sprängningsriktning med mera Hur och till vem informationen ska ske bör därför anpassas till förutsättningarna vid den enskilda täkten. Närboendes oro kan också vara en viktig aspekt att ta hänsyn till. Det kan därför vara vanskligt att ange en generell radie inom vilken närboende ska informeras. SBMI anser dock att 500 meter från täkten kan vara en rimlig utgångspunkt för bedömningen av vilka som ska anses berörda, eventuellt med tillägg av närboende utanför detta område som uttryckt önskemål om att bli informerade. Information till närboende kan ske på olika sätt såsom via telefon, brev, e-post och anslag vid infartsväg till bostäder och så vidare. förslagsvis senast tre dagar före sprängning.

Eftersom fastigheter byter ägare i samband med fastighetsförsäljningar är det viktigt att man regelbundet gör en kontroll av fastigsägare om information sker med till exempel e-post eller sms i stället för information i brevlåda för att säkerställa att det är rätt personer som får informationen.

Ett villkor motsvarande det föreslagna fastställdes i Mark- och miljödomstolens i Vänersborg dom 2015-12-15 i mål nr M 4514–14. MÖD konstaterar i dom 2023-03-06 i mål M 11112–21 att det är lämpligt att boende som inte önskar få informationen ges möjlighet att avsäga sig den.

3.6 Arbetstider

I många tillstånd finns en begränsning av arbetstiderna, dels när det gäller arbetstider under dagtid, dels med krav på att verksamheten ska begränsas under semesterperioder. Samtidigt är det för de flesta verksamheter viktigt att kunna starta tidigt på morgonen för att kunna leverera till olika byggen. Under perioder kan arbete behöva ske även kvällstid för att bland annat klara leveranser av olika slag eller kunna utnyttja en mobilkross effektivt. Att inte kunna bedriva någon verksamhet under långa perioder vid semestertiden kan också medföra svårigheter att planera.

3.6.1 Förslag

Alternativ 1

Arbeten i täkten ska bedrivas så att bullernivåerna i villkor [x] uppfylls. *(Under förutsättning att det finns villkor om bullernivåer.)*

Alternativ 2

Arbetsmomenten borrning, sprängning, förkrossning och skutknackning får endast bedrivas helgfria vardagar [kl. xx – kl. xx]. Efter medgivande av/information till tillsynsmyndigheten får dessa arbeten ske även andra tider.

3.6.2 Motivering

I de flesta fall finns inga skäl att begränsa arbetstider och det bör räcka med att uppfylla de villkor om bullernivåer som gäller för de flesta täkter i enlighet med alternativ 1.

Alternativ 2 med begränsning av arbetstider kan ses som ett komplement till bullervillkoret och kan i särskilda fall användas för reglering av den mest bullrande verksamheten, exempelvis borrning, sprängning, förkrossning och skutknackning. Alternativ 2 bör anpassas efter förhållandena i den enskilda täkten och de störningar som kan uppkomma för närboende.

Frågan om under vilka arbetstider verksamheten kan bedrivas regleras delvis av bullervillkor men det kan även finnas begränsningar i vissa arbetsmoment. En vanlig sådan fråga är om arbetet kan starta kl. 06 eller 07. Genom att möjliggöra start kl. 06 i stället för kl. 07 eller arbetsmoment såsom krossning och borrning, kvällstid kan det bidra till att minska antal veckor som krossning sker i mellanstora täkter. En annan fråga om begränsning av arbetstiden uppkommer avseende stopp under en period under sommaren. Ett förbud att bedriva verksamhet under en längre sommarperiod kan också innebära att verksamheten bedrivs intensivare under resterande del av året vilket kan medföra ökade kostnader och ökade störningar. Det kan finnas viktiga samhällsprojekt som pågår för fullt i juli och kräver leverans från täkt som bevisligen klarar bullervärdena utan problem.

Ofta vet man inte i förväg vilka kontrakt som kommer att erhållas inför kommande säsong. Ett förbud att bedriva verksamhet sommartid kan minska flexibiliteten och möjligheten att anpassa produktionen efter de beställningar man får, samt vara en konkurrensmässig nackdel (jfr MÖDs domar 2009-11-24 i mål nr M 1283-09 och 2015-03-26 i mål nr M 11070-13).

Samtidigt är det tveksamt om en inskränkning av mindre bullrande moment som sortering, utlastning och transporter verkligen medför en väsentlig minskning av störningar. Ett förbud mot verksamhet sommartid kan alltså vara oskäligt med tanke på ökade kostnader och relativt liten miljönytta.

För att kunna få ett tillstånd utan begränsning av arbetstider är det viktigt att kunna visa att bullernivåerna blir låga från själva verksamheten. Vidare bör man som verksamhetsutövare kunna visa att det saknas en miljönytta av begränsade arbetstider som i stället kan innebära ökade kostnader.

I de fall man ändå får en begränsning av arbetstiderna är det viktigt att få till en möjlighet att utöka arbetstiderna genom ett enklare förfarande efter information till tillsynsmyndigheten och eventuellt närboende.

3.7 Damning

I alla täkter uppstår damning. Till stora delar är det en arbetsmiljöfråga men till exempel vid förekomst av stora upplag av finmaterial, långvarigt torrt väder med mera kan damning även vålla störningar i omgivningarna. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan man antingen föreslå vilka konkreta åtgärder man ämnar vidta eller ange att damning ska begränsas från verksamhetens olika moment.

3.7.1 Förslag

Damning från verksamhetens olika moment ska begränsas.

3.7.2 Motivering

För att vidta åtgärder bör det enligt skälighetsprincipen vara rimligt att genomföra dem. Om det handlar om en engångsåtgärd, till exempel att installera något bör det i stället framgå av den tekniska beskrivningen. Nackdelen med att i villkor ange en metod för dammbekämpning är att det kan krävas en villkorsändring om man vill byta metod, vilket i sig kan hindra användandet av bästa teknik. Om man ska ange en specifik åtgärd är det därför viktigt att överväga både fördelar och nackdelar med att vara alltför specifik med hänsyn till den ansökta verksamhetens tillståndstid.

I vissa fall är det lämpligare med ett allmänt formulerat villkor om att begränsa damningen. Då har man större möjlighet att i varje situation välja den metod som lämpar sig bäst. Mer specifika åtgärder kan anges som åtaganden, se nedan under åtaganden för exempel på åtaganden vid damning.

3.8 Utsläpp till ytvatten

Det är inte möjligt att tillåta en täktverksamhet om denna kan ge upphov till en sådan förorening eller störning som innebär att vattenmiljön försämras på ett otillåtet sätt eller som har en sådan betydelse att det äventyrar möjligheten att uppnå den status eller potential som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm (se 5 kap. 4 § 1st. miljöbalken). Försämringsförbudet bedöms i förhållande till den kvalitet vattenförekomsten har enligt

vattenmyndighetens statusklassning och äventyrandebedömningen görs i förhållande till den kvalitet på vattnet som ska uppnås enligt miljökvalitetsnormen.

För att kunna föreslå ett villkor för utsläpp till ytvatten är det viktigt att utreda eventuella påverkan på vattenförekomster inför ansökan.

Klassificeringen av vattenförekomster finns i databasen VISS (https://viss.lansstyrelsen.se/). När det gäller ytvatten avser statusklassning och miljökvalitetsnormer ekologisk status och kemisk ytvattenstatus. Ekologisk status klassificeras som hög, god, måttlig, otillfredsställande eller dålig. Vid klassificeringen ska vattenmyndigheten först bedöma de enskilda parametrarna för de biologiska, fysikalisk-kemiska och hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna och därefter väga samman resultatet och klassificera status för respektive kvalitetsfaktor. Kemisk ytvattenstatus klassificeras som uppnår god eller uppnår ej god.

När det gäller försämringsförbudet har EU-domstolen i den så kallade Weserdomen, som gällde ekologisk ytvattenstatus, klarlagt att en försämring i vattendirektivets mening föreligger så snart en kvalitetsfaktor försämras med en klass, även om försämringen inte leder till en försämring av klassificeringen av ytvattenförekomsten som helhet, se C-461/13. Om den aktuella kvalitetsfaktorn redan befinner sig i den lägsta klassen ska varje försämring anses vara en otillåten försämring av statusen hos en ytvattenförekomst. Enligt den s.k. Bielefelddomen ska den kemiska grundvattenstatusen anses ha försämrats, dels om minst en kvalitetsnorm eller ett gränsvärde har överskridits, dels vid en förutsägbar höjning av koncentrationen av ett förorenande ämne när tröskelvärdet för ämnet redan har överskridits, se C-535/18.

Enligt förarbetena till 5 kap. 4 § miljöbalken avses med begreppet äventyra inte vilket försvårande som helst utan det ska vara fråga om ett risktagande av en sådan dignitet att Sveriges möjlighet att uppfylla vattendirektivets krav hotas så allvarligt att risken måste betraktas som oacceptabel. Risker som bedöms kunna hanteras på ett sätt som gör att det inom ramen för vattenförvaltningen eller genom andra åtgärder fortfarande är möjligt och sannolikt att rätt kvalitet på vattenmiljön kan uppnås, bör kunna accepteras och inte ses som ett äventyrande. I begreppet äventyra ligger ett moment av hasard, högt spel, vågspel eller chanstagande, dvs. att man medvetet tar en så stor risk att den inte kan betraktas som acceptabel när det gäller möjligheten att uppnå rätt vattenkvalitet eller tillåter att möjligheten att uppnå rätt vattenkvalitet lämnas åt slumpen.

Det finns således ett ganska stort utrymme för att tillåta verksamheter eller åtgärder som i och för sig innebär påfrestningar för arbetet att förbättra vattenmiljön eller försvårar möjligheten att uppnå rätt kvalitet. Det avgörande är att även om verksamheten eller åtgärden tillåts, med de villkor om försiktighetsmått som kan behövas och med hänsyn till utrymmet för att genom andra åtgärder kompensera för det försvårande som tillåtandet medför, fortfarande bedöms vara möjligt att uppnå rätt kvalitet på vattenmiljön.

Mark- och miljööverdomstolen har ifrågasatt om föroreningsutsläpp bör regleras genom begränsningsvärden eller om utsläppet hellre bör regleras genom krav på dagvattenanläggningens utformning samt skötsel och underhåll, jfr MÖDs dom den 16 oktober 2013 i mål nr M 2304-13. I MÖDs dom 2020-11-13 i mål nr M 7050-19 föreskrevs

begränsningsvärden för oljeindex, suspenderat material och PH. Kväve sattes på prövotid, dels med hänvisning till påverkan på öringsbestånd, dels möjligheten att uppnå miljökvalitetsnormerna. Även i MÖDs dom 2021-06-14 i mål nr M 11773-19 reglerades utsläppen för täkten.

Eventuell påverkan på miljökvalitetsnormer bör beaktas vid val av förslag på villkor. I det fall ytvatten/grundvatten avleds från täktområdet till en känslig recipient kan det vara aktuellt att reglera innehållet i det utgående vattnet med begränsningsvärden, men utgångspunkten bör vara att det inte behövs. De föroreningar som är aktuella att reglera från en täktverksamhet är främst oljeindex, suspenderat material, och eventuellt totalkväve från sprängningar. Om återvinning eller masshantering sker i täkten bör eventuellt även halten av föroreningar från metaller inkluderas för att verksamheten ska kunna tillåtas med hänsyn till miljökvalitetsnormerna. Bedömningen påverkas av vilken föroreningsgrad som mottaget avfall i ansökan innehåller samt risken för urlakningen.

3.8.1 Förslag

Alternativ 1
Det vatten som avleds från täktområdet ska passera sedimentationsanläggning, försett med oljeavskiljande funktion eller likvärdig anordning innan avledning till recipient. Sedimentationsanläggningen ska vara ändamålsenligt utförd, dimensionerad och placerad.

Alternativ 2
Vatten som avleds från täktverksamheten ska ledas genom sedimentationsanläggning med oljeavskiljande funktion. Sedimentationsanläggningen ska vara ändamålsenligt utförd och dimensionerad. Utformning och placering ska fastställas i samråd med tillsynsmyndigheten. Utgående vatten från sedimentationsdamm får som årsmedelvärde högst innehålla:

- [x] mg olja per liter angivet som oljeindex
- [x] mg suspenderade ämnen per liter
- [x] mg totalkväve per liter

3.8.2 Motivering

Täkter medför vanligtvis inga större utsläpp till ytvatten då hanteringen av kemikalier eller andra farliga ämnen är relativt begränsad. Generellt bör det räcka med att avrinnande vatten passerar utjämningsmagasin/sedimentationsdamm som kan vara försett med en enkel oljeavskiljande funktion. Uppföljning av utsläpp till vatten kan bli aktuell om utsläppet riskerar att påverka en miljökvalitetsnorm. Årsmedelvärden i form av 4 mätningar framkommer i bland annat ovannämnda rättsfall. Av kontrollprogrammet ska mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärderingsmetoder framgå. För att få fram ett representativ årsmedelvärde görs normalt mellan 2–6 mätningar per år.

3.9 Skydd av grundvatten

En grustäkt som bedrivs under grundvattenytan kan medföra en marginell påverkan på grundvattennivåerna

uppströms och nedströms täktområdet. Vid bortledning genom pumpning kan avsänkningen bli något större. Grustäkter som bedrivs ovan grundvattenytan och där brytning sker i befintlig täktsjö innebär egentligen ingen eller liten påverkan på grundvattennivån. Om en grustäkt bedrivs inom eller i anslutning till skyddsområde för vattentäkt kan det finnas anledning att särskilt reglera hur djupt brytning får ske i förhållande till grundvattennivån, främst på grund av risken för att ett utsläpp direkt i en täktsjö i princip innebär en momentan förorening av grundvattnet.

Vid bergtäkter med brytning under grundvattenytan och där vattnet leds bort efter pumpning eller liknande sker också en avsänkning i täktens närområde beroende på berggrundens egenskaper. Avsänkningen är störst nära brytningsområdet.

I allmänhet handlar det om att i förväg undersöka förutsättningarna på platsen för att kunna bedöma vilken påverkan en täktverksamhet kan komma att medföra. Om täkten riskerar att påverka en grundvattenförekomst som omfattas av miljökvalitetsnormer är det viktigt att bedöma täktens påverkan på miljökvalitetsnormerna och säkerställa att det inte medför en försämring eller äventyrar möjligheten att uppnå en miljökvalitetsnorm. För mer information om miljökvalitetsnormer, se punkten 4.8 ovan.

3.9.1 Förslag

Uppföljning av grundvattennivåer och grundvattenkvalitet ska framgå av kontrollprogram där mätmetoder, mätpunkter, mätfrekvens och utvärdering ska anges.

3.9.2 Motivering

Grustäkter under grundvattenytan kan medföra en mindre avsänkning av grundvattennivån uppströms täkten och en mindre höjning nedströms.

Vid bergtäkter gäller att påverkan på grundvattennivåer i stor utsträckning beror på markens och bergets egenskaper och förekomst av större spricksystem.

Det kan i vissa fall vara rimligt att följa upp grundvattennivåer i närliggande brunnar beroende på täktens omfattning och vad som framkommit i miljökonsekvensbeskrivningen. I dessa fall finns det skäl att föreslå villkor för uppföljning.

3.10 Hantering av petroleumprodukter och andra kemiska produkter

I alla täkter hanteras petroleumprodukter av varierande omfattning, främst som drivmedel för olika arbetsmaskiner. Beroende på täktens omfattning förekommer ibland även hantering av olika kemiska produkter. Hanteringen bör ske på ett sådant sätt som innebär minsta risk för förorening och vara lämpligt ur arbetsmiljösynpunkt samtidigt som hanteringen måste vara praktisk och rationell. Uppställning av cisterner och hantering av brandfarliga produkter med mera regleras även i föreskrifter från Naturvårdsverket och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB. Utgångspunkten för hanteringen i täkter ska vara att reglerna i dessa

föreskrifter uppfylls.

3.10.1 Förslag

Kemiska produkter (inklusive bränsle) och farligt avfall ska hanteras så att spill och läckage inte förorenar omgivningen. Flytande kemiska produkter och flytande farligt avfall ska förvaras i täta behållare på invallad yta, som är skyddad från nederbörd. Uppsamlingsvolymen inom respektive yta ska minst motsvara den största behållarens volym plus 10 procent av övriga behållares volym. Fordonsbränsle ska förvaras enligt ovan eller i dubbelmantlade cisterner.

Hantering av olja och andra kemikalier samt tankning och uppställning av fordon och maskiner, får endast ske på yta där spill och läckage kan omhändertas för att förhindra förorening av yt- eller grundvatten. Saneringsutrustning ska finnas lätt tillgänglig och i anslutning till plats för tankning.

3.10.2 Motivering

Mängden kemiska produkter/petroleumprodukter som hanteras inom ett täktområde varierar med täktens storlek. I allmänhet är risken för förorening av grundvatten mest påtaglig i grustäkter som bedrivs under grundvattenytan men liten i en bergtäkt. Det är dock viktigt att det finns en beredskap för att ta hand om spill som kan uppkomma.

Det händer att tillståndsmyndigheten föreskriver villkor om att marken ska skyddas eller vara beständig mot spill av oljeprodukter inte bara vid oljehantering inklusive tankning utan även under raster. Detta anser SBMI är ett alltför långtgående krav i täkter där det inte finns särskild risk för spridning av spill till grundvattnet. Att alltid flytta fordon och maskiner (grävmaskiner, borriggar, mobila krossenheter med mera) till en särskilt iordningsställd yta innebär stora praktiska problem med ytterst ringa miljövinst. Vissa flyttbara maskiner är konstruerade för att endast lågfrekvent förflyttas korta sträckor. SBMI menar att flyttbara maskiner bör få stå kvar där de är verksamma, utan att spillskydd behöver läggas ut, under produktionsperiod. Även kortvarig parkering av fordon bör undantas från sådana krav.

SBMI föreslår istället att hantering av olja och andra kemikalier samt tankning och uppställning av fordon och maskiner, får endast ske på yta där spill och läckage kan omhändertas för att förhindra förorening av yt- eller grundvatten, se Mark- och miljödomstolens i Vänersborgs dom 2022-10-31 i mål nr M 777–21. Det möjliggör till exempel för sökande möjlighet att parkera de så kallade gula maskinerna som är lätt flyttbara - hjullastare, truckar, dumprar med mera - på iordningställd plats med stenmjöl under natten, då risken för dieselstöld och därmed oljespill är som störst. Stenmjölet absorberar spill, är lätt att frakta bort och gör att spill syns väl.

Spill eller läckage i övrigt bör kunna hanteras genom lättillgänglig saneringsutrustning och väl genomtänkta rutiner, som är kommunicerade till samtliga medarbetare, för hur man ska agera vid ett eventuellt haveri/läckage, enligt villkorsförslaget ovan, samt regelbunden egenkontroll av maskinerna och service enligt tillverkarens rekommendationer.

3.11 Rennäring

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande (3 kap. 5 § 1 st. miljöbalken). Områden som är av riksintresse för rennäringen ska skyddas mot sådana åtgärder. Villkor om skyddsåtgärder för rennäringen är vanligt förekommande. På senare tid har frågan om ersättning av samebyns närvaro vid samråd och samtycke från samebyn aktualiserats i ett flertal beslut från miljöprövningsdelegationerna.

Verksamhetsutövaren har en skyldighet att visa att hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken iakttas när frågor om tillåtlighet, tillstånd, godkännande och dispens och när sådana villkor prövas som inte avser ersättning prövas. Av förarbetena till miljöbalken framgår att villkor om ersättning, som alltså inte omfattas av bestämmelsen, kan enligt 31 kap. komma i fråga för vattenverksamhet (prop. 1987/88:49 s. 12). Det saknas ersättningsregler vid tillståndsprövning av miljöfarlig verksamhet såsom det finns för vattenverksamheter. SBMI anser därför inte att kompensation ska utgå för närvaro vid samråd eller för nedlagd tid.

Frågan om samebyars samtycke har prövats i ett bland annat tillståndsprövningar för täkter och vindkraft. Med andra skyddsåtgärder har påverkan på rennäringen kunnat hanteras utan att det ansetts nödvändigt att föreskriva villkor om samtycke. Mark- och miljödomstolen i Östersund bedömde i dom 2022-02-22 i mål nr M 2203–21 att så inbegripande villkor inte behövs. Ett samtycke innebär ett ingripande i tillståndets rättskraft och bör inte accepteras.

3.11.1 Förslag

SBMI föreslår inget villkor i avvaktan på kommande arbete med rennäringsfrågor.

3.12 Skydd mot olycksfall

I täkttillstånd brukar det finnas villkor om utmärkning av verksamhets- och brytningsområde och skydd mot olycksfall. Det anges ofta att stängsel ska sättas upp för att allmänheten ska uppmärksammas på riskerna att beträda området.

3.12.1 Förslag

Alternativ 1

På avsnitt med olycksfallsrisker ska allmänheten tydligt uppmärksammas på riskerna att beträda området.

Alternativ 2

På avsnitt med olycksfallsrisker ska allmänheten tydligt uppmärksammas på riskerna att beträda området. Åtgärder för att minimera olycksrisker ska redovisas och genomföras i enlighet med kontrollprogram.

3.12.2 Motivering

Villkor om markering och skydd mot olycksrisker bör formuleras efter vad man vill uppnå, det vill säga säkerhet och markering av täktområdet. Metoder förändras och utvecklas och att ange en metod i villkoret hindrar att bästa och mest lämpade teknik används. Stängsel är en mindre flexibel markering än en rad av varnande stenblock. Man kan också skapa andra avvikelser i terrängen som förvarnar om förekomst av stup, såsom avbaning, anordnande av skyddsvall och skyltning. Förslaget enligt alternativ 1 kan dock uppfattas som för vagt och svårt för både tillsynsmyndigheten och verksamhetsutövaren att följa. Verksamheten bedrivs så att skador och olägenheter på människors hälsa eller miljön förhindras (26 kap. 19 § miljöbalken). I detta brukar man främst lägga risker med utsläpp till mark och vatten, men även olycksfallsrisker bör ingå. Utifrån en riskvärdering kan man till exempel ange krav på vid vilken fallhöjd det ska finnas krav på avspärrning. SBMI föreslår därför att man lägger till ”Åtgärder för att minimera olycksrisker ska redovisas och genomföras i enlighet med kontrollprogram.”

3.13 Efterbehandling

Frågan om efterbehandlingsplan kan regleras så att efterbehandling ska ske successivt alternativt i slutet av verksamhetstiden. Vid yrkande om ett icke tidsbegränsat tillstånd bör man beskriva och motivera åtaganden om efterbehandling.

3.13.1 Förslag

Alternativ 1
Senast två år innan täktverksamheten beräknas upphöra ska verksamhetsutövaren lämna in en slutlig efterbehandlingsplan till tillsynsmyndigheten. Samtliga efterbehandlingsåtgärder ska vara slutförda senast [x] år efter avslutad täktverksamhet, såvida inte tillsynsmyndigheten beslutar annat.

Alternativ 2
Successiv efterbehandling ska ske i den mån det är möjligt. En slutlig efterbehandlingsplan ska tas fram i samråd med tillsynsmyndigheten och vara klar senast [x] år innan tillståndstiden löper ut. Efterbehandling ska slutföras inom x år efter det att täktverksamheten har avslutats, såvida inte tillsynsmyndigheten beslutar annat.

Alternativ 3
Successiv efterbehandling ska ske i den mån det är möjligt i enlighet med den efterbehandlingsplan som ingår i ansökan. Eventuella ändringar ska anmälas till tillsynsmyndigheten.

3.13.2 Motivering

För att kunna motivera att täktverksamheten ska kunna bedrivas helt utan tidsbegränsning är det viktigt att formulera tydliga åtaganden om efterbehandling. Vissa prövningsmyndigheter kräver att en detaljerad efterbehandlingsplan tas fram redan vid ansökan, andra vill att en efterbehandlingsplan ska tas fram senast några år innan verksamheten ska avslutas. I det senare fallet bör man ändå i ansökan redovisa övergripande principer för hur efterbehandlingen är tänkt. I Mark- och miljödomstolen i Växjö dom 2021-08-30 i mål nr M 3415–20 och Mark- och miljödomstolens i Vänersborg dom 2019-10-15 i mål nr M 1445–18 har domstolarna accepterat sökandens förslag på tre respektive två år.

I vissa fall kan efterbehandlingen ske successivt men i andra fall är det olämpligt och i vissa fall kan det behöva anges att efterbehandlingen ska ske så koncentrerat som möjligt. I en del täkter kan man behöva bryta färdigt hela täkten innan den efterbehandlas. Platsbrist, kvalitetsvariationer och framtida verksamhet kan vara faktorer som påverkar det planerade uttaget vilket gör att det är olämpligt att genomföra successiv efterbehandling. Det är viktigt att man i dessa fall själv inte föreslår att efterbehandlingen ska ske successivt.

Prövningsmyndigheten anger ofta att täkten ska vara efterbehandlad när tillståndet för verksamheten går ut. En betydligt längre efterbehandlingstid kan dock behövas till exempel när täkten återfylls med rena schaktmassor. Vill man att efterbehandlingen ska få pågå efter det att tillståndet har gått ut är det viktigt att motivera orsaken till detta och att visa att man har en genomförbar efterbehandlingsplan och själv anger en rimlig tid då täkten kan vara efterbehandlad. Om man planerar för en fortsatt verksamhet med nytt tillstånd efter den ansökta tillståndstiden är det viktigt att formulera villkoret så att det i det fall nytt tillstånd inte meddelas är möjligt att utföra efterbehandlingen vid ett senare tillfälle. I det fall fortsatt tillstånd ges till verksamhet regleras framtida efterbehandling genom det nya tillståndet och ev. delar som inte ingår i nya tillståndet efterbehandlas där så är möjligt parallellt med prövning om nytt tillstånd.

När man upprättar sin efterbehandlingsplan bör man ha i åtanke om det finns möjlighet att gynna biologisk mångfald. I vissa fall kan det vara lämpligt att inte vidta åtgärder i vissa delar av en täkt utan lämna vissa ytor som de är.

3.14 Kontrollprogram

Enligt förordning (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll ska den som bedriver en miljöfarlig verksamhet ha rutiner för fortlöpande kontroll över driften för att förebygga olägenheter för människors hälsa och miljön. Prövningsmyndigheten reglerar dock i vissa fall i villkoren hur villkorsefterlevnad ska följas upp. I vissa fall anger prövningsmyndigheten begränsningar av verksamheten i villkor som i stället kan hanteras inom ramen för egenkontroll och kontrollprogram. SBMI anser att flera av de krav på täktverksamheterna som anges i täkttillstånden hellre ska regleras i kontrollprogram än i villkor.

3.14.1 Förslag

Ett förslag till kontrollprogram ska inges till tillsynsmyndigheten senast tre månader efter att tillståndet tagits i anspråk. Kontrollprogrammet ska därefter revideras vid behov av tillståndsinnehavaren efter samråd med tillsynsmyndigheten.

3.14.2 Motivering

SBMIs förslag till villkor om kontrollprogram ovan säkrar att miljömässigt motiverade åtgärder genomförs.

3.15 Delegationsvillkor

Det finns en möjlighet för prövningsmyndigheten att överlåta till tillsynsmyndigheten att meddela villkor av mindre betydelse, (22 kap. 25 § 3 st. miljöbalken). En förutsättning för delegation är att det rör frågor som inte har någon självständig betydelse för tillåtligheten. Beslutade villkor enligt delegation måste vara rimliga enligt 2 kap. 7 § miljöbalken och kan överklagas. Nedan finns exempel på frågor som kan delegeras till tillsynsmyndigheten att besluta om.

3.15.1 Förslag

Bolaget yrkar att mark- och miljödomstolen/miljöprövningsdelegation överlåter åt tillsynsmyndigheten att vid behov fastställa ytterligare villkor som behövs beträffande följande frågor:

- Bullervallars utformning och läge
- Tillfälliga undantag från arbetstider
- Kontrollprogram
- Efterbehandling
- Tillkommande avfallsslag

3.15.2 Motivering

Vid övervägande om yrkande av delegationen eller accepterande av villkor om delegationen bör man fundera över vilka ytterligare villkor en delegation kan resultera i. Har någon av myndigheterna en mycket långtgående syn på hur långt ett villkor bör gå är delegation inte ett bra alternativ. På samma sätt kan en delegation om ytterligare beslut om kontroller i kontrollprogrammet vara lämpligare att reglera via delegation för det är lättare att upphöra med kontroller som inte medför nytta för människors hälsa eller miljön.

4. Förslag till åtaganden

Utöver angivande av särskilda villkor för verksamheten kan det också vara lämpligt att formulera vissa åtaganden i ansökan. Det kan handla om försiktighetsåtgärder till skydd för mark och vatten eller för att ytterligare minska störningar för närboende.

Vilka åtaganden som kan bli aktuella är beroende av förutsättningarna för den enskilda täkten och vad som lyfts under samråds- och prövningsprocessen. Vissa av de här föreslagna åtagandena förekommer ibland som villkor men det finns ändå anledning för verksamhetsutövaren att själv fundera över vad man är beredd att åta sig utöver de krav som ställs i villkor.

Åtagandena kan handla om:

- Begränsning av arbetstider

- Nyanläggning/omdragning av tillfartsvägar
- Damning
- Information till grannar i samband med sprängning
- Anpassningar för att begränsa eventuell påverkan på landskapsbilden3
- Rutin för att begränsa störningar från transporter
- Avgränsning av skyddszoner
- Andra åtgärder för att tillmötesgå synpunkter från närboende
- Biologisk mångfald
- Arbete med att minska användning av fossil energi

Exempel på åtaganden för att begränsa damning:

- Upplag, transportvägar och utgående lass bevattnas eller ev. saltas.
- Transportvägar ska vara asfalterade och sopsugas x antal gånger per vecka/månad beroende på väderlek.
- Borrutrustning ska vara försedd med dammsugare för uppsamling av damm.
- Sprinklersystem med vatten ska användas på de delar av kross- eller sorteringsanläggning som dammar.
- Upplag ska placeras vindskyddat (ange område).
- Andra lämpliga åtgärder.

När man anger ett åtagande bör man som verksamhetsutövare framhålla att det just är ett frivilligt åtagande som inte ska omfattas av särskilda villkor. Åtagandet handlar om sådant som är utöver vad som krävs enligt miljöbalken. Om åtagandena omvandlas till villkor kan det till och med vara bättre att avstå.

5. Uppföljning och kontroll

Uppföljning och kontroll består av flera delar; dels att själv skaffa sig kunskap om den egna verksamhetens miljöpåverkan, dels att utföra kontroller i enlighet med vad som krävs i förordningen (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll eller enligt kontrollprogram som man själv föreslår eller som tillsynsmyndigheten kan ställa krav på. Man kan också som verksamhetsutövare ha nytta av att utföra regelbundna kontroller och mätningar för att till exempel vid klagomål kunna visa resultaten för

[3] Åtagandet bör enligt SBMIs mening inte formuleras på ett luddigt sätt, till exempel att ett ”tillräckligt insynsskydd” ska anordnas. I stället bör åtgärderna preciseras, exempelvis ”Till skydd mot insyn ska träd och buskar kring täkten stå kvar under hela brytningsperioden. Vegetationen ska kompletteras genom plantering utmed täktens norra och västra gräns.” (från MMD:s i Vänersborg dom 2015-09-21 i mål nr M 746–15).

tillsynsmyndigheten och de som klagar samt för att kunna utvärdera om verksamheten orsakat någon skada eller miljöpåverkan. Verksamhetsutövaren har alltid bevisbördan.

5.1 Egenkontroll

Egenkontrollen innebär att man som verksamhetsutövare regelbundet ska kontrollera verksamheten och dess påverkan på miljön. Det handlar om att planera och organisera miljöarbetet och genomföra undersökningar eller mätningar. Genom olika rutiner kan man minska risken för onödiga utsläpp eller sänka energiförbrukningen. Egenkontroll är ett förebyggande arbete för att planera och ha kontroll över verksamheten för att minska påverkan på hälsa och miljö. Egenkontrollen innehåller fyra delmoment: att planera, genomföra, följa upp och förbättra egenkontrollen kontinuerligt.

För alla tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter gäller ovan nämnda förordning med krav på att man som verksamhetsutövare ska bedriva egenkontroll som ska kunna granskas av tillsynsmyndigheten.

5.2 Kontrollprogram

Ett kontrollprogram kan vara en del av egenkontrollen och kan bidra till att man uppfyller kraven i förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll. Ett kontrollprogram kan också underlätta för tillsynsmyndigheten att bedriva tillsyn och kontroll av verksamhetens miljöpåverkan och underlätta efterlevnad och kontroll av att verksamheten följer beslut, villkor och annan miljölagstiftning.

Det finns inte något generellt krav på kontrollprogram men ofta förekommer villkor om att ett kontrollprogram ska tas fram. Som verksamhetsutövare kan det i vilket fall vara bra att ha ett kontrollprogram som anger vad som ska mätas och följas upp.

I kontrollprogrammet ska det framgå vilka parametrar som ska mätas och med vilken metod samt antal mätpunkter och mätfrekvens. Kontrollprogrammet bör också ange hur ofta utvärdering ska ske. En utvärdering kan då visa att behovet av vissa mätningar har upphört men att det kan finnas behov av andra mätningar, andra mätpunkter eller en annan mätfrekvens. Mätningar bör inte fortgå slentrianmässigt utan det ska finnas en tydlig anledning att de fortgår.

Kontrollprogrammet ska vara anpassat till den aktuella verksamheten och dess miljöpåverkan. Vad som ska mätas och följas upp beror alltså på verksamhetens art och omfattning samt förhållandena i omgivningen. Det är viktigt att fundera igenom vilka parametrar som är relevanta för den aktuella täkten och följa upp dessa på ett lämpligt sätt. Lokalisering samt förhållanden i omgivningen avgör omfattningen.

Det kan också vid klagomål många gånger vara en fördel för verksamhetsutövaren själv att ha genomfört olika mätningar för att visa närboende och tillsynsmyndigheter vilka buller- och vibrationsnivåer eller utsläpp som verksamheten har orsakat.